

SZÁLLÁSI ÁRPÁD: A SZABADSÁGHARC VISSZHANGJA AZ ‘ORVOSI TÁR’ 1848-AS ÉVFOLYAMÁBAN¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly**

Az első magyar nyelvű orvosi folyóirat Bugát Pál professzor reformkori buzgalmanak eredménye, aki 1824–1849 között az elméleti orvostant adta elő az akkor még külön karon képzett – és kissé le is nézett – sebészek részére. Az első periódusban, 1831–1833 között szerkesztőtársa Schedel Ferenc volt, később Toldy néven vált a magyar irodalomtörténet-írás atyjává. Második szakasza hosszabb életűnek bizonyult, 1838-tól Bugát szerkesztőtársa a kitűnő sebész, Flór Ferenc, ketten teremtették elő a megjelenés nehéz feltételeit. 1848 decemberéig az Úri utcában működő Trattner Károly-féle nyomda a szabad sajtó szolgálatában ontotta a betűket. Aztán mindketten követték a Kossuth-kormányt Debrecenbe, Bugát ekkor már országos főorvosi minőségben, Flór pedig 1849 januárjától június végéig hadügyminisztérium egészségügyi osztályának főnöke.

Tehát az első magyar nyelvű orvosai folyóirat utolsó évfolyama 1848-ban jelent meg. Noha a medicina természeténél fogva semleges terület, amikor az ország március tizenötödike után a kivívott szabad sajtó éterétől valósággal megmámorosodott, egy Bugát–Flór szerkesztette szaklap törvényszerűen a forradalmi ügy szolgálatába szegődött. Igaz, némi fáziseltolódással. A forrongó események első írásbeli visszhangja Miskolcra jött, Kun Tamás doktor tollából, aki az ‘Orvosi Tár’ április 23-án megjelent számába elküldte a helyi orvosegyletben elhangzott sérelem-felsoroló előadását. Örömmel üdvözlö a szabad sajtót és a nemzeti nyelv oktatásbeli bevezetését, amely nélkül nem lehet önálló tudomány, de legalább olyan fontos, hogy legyen az egyetemen gyakorlati bonctanszék, kísérletekre alkalmas élettani és kórélettani intézet, jól felszerelt „vegytanterem”, továbbá külön osztályok a bőr- és bujakóros betegeknek. A szerkesztőség nevében Bugát rövid javaslatot tesz közzé az „Orvosi reform-ügyek” megtárgyalásáról és örömmel nyitja meg a lapot mindazok számára „kik e tekintetben közremunkálni sziveskednek”. A várt visszhang egyelőre elmaradt. A megyei főorvosok közölték észrevételeiket, de csak nagy általánosságokban.

A kezdő lépést megint a miskolciak tették meg. Fölkérikl Klauzál Gábor „kereskedési s ipari minister urat”, hívja össze a megyei orvosképviseletet, mert ugyancsak elégedetlenek a hírlapokban közzétett vezetők (Stáhly Ignác egészségügyi osztályfőnök, Sauer Ignác országos főorvos, Réczey Imre titkár és Tormay Károly tanácsos stb.) személyi összetételével. Szerintük Stáhly, mint régi bürokrata „kicsi dolgokban nagy, nagy dolgokban pedig kicsi”, Sauer számára a honi egészségügy „terra incognita”, Tormay kellő tapasztalattal nem bír. Az első forradalmi hang legalább annyit ártott, mint használt. Stáhly és Tormay fáradhatatlanul szervezi a tábori kórházakat, Balassa vezetésével hadisebészeti tanfolyam indul, de Stáhlyt akadályozza egyrészt a kezdeti ezernyi nehézség, másrészt kora és betegsége. Meg is halt 1849 áprilisában. Sauert sem érheti vád, bár ő nem követte a kormányt Debrecenbe. Az ‘Orvosi Tár’ május 23-án megjelent számában orvosokat és sebészeket toboroz a fölállítandó önkéntes honvédseregbe. Uray János

¹ Forrás: Szállási Árpád kézirata

Baranya megyei főorvos a következő számban megkontrázta a miskolciak állításait. Fontos esemény történt június 12–13–14-én, Stáhly Ignác elnöklete alatt országos orvosi közgyűlést tartottak. Bugát szavaival: amit a politikában március 15-e jelent, ugyanazt az orvosi kar életében június 12-e. Tagja lett minden okleveles orvostudor, sebészmester és tulajdon gyógyszerházzal bíró gyógyszerész. Az okleveles orvostudorokkal nem is volt probléma, de a sebészek egységes felvétele, valamint a gyógyszerészek tulajdonjoghoz kötése később heves viták forrása lett. Meghatározták az orvoskar általános és részletes teendőit, kiemelve az önállóság és a közegészségügy különös fontosságát. Az orvoskar hivatalos közlönye, az 'Orvosi Tár', a hatósági orvosokat – megyei főorvos, járási és kerületi orvos – a miniszter nevezi ki, az államtól kapják fizetésüket. Június 15-én megjelent Mészáros Lázár hadügyminiszter válasza arra vonatkozóan, hogy a seregek – vagyis hivatásos – orvosai, és a tábori – azaz önkéntes – orvosok között egyelőre sem rangban, sem jogkörben, sem fizetésben nincs mód egyenlőséget tenni. Az eseményeket Bugát méltatja némi nyelvészkedéssel és nem kevés intrikával fűszerezve. Megrója Balassát, aki úgymond „merőleg csak tudományokkal akar foglalkozni”.

Kellőképp fel nem mért helyzetükben még képtelenebb a különben kitűnő sebész, Pólya magatartása, aki képes azt állítani, hogy „Balassa ministeri tanácsos, ki mint Ötvösnek a volt cultusministernek házi orvosa volt, lett orvossebész tanácsos igazgatója, és maradt mint sebész tanára.” Ötvösön Eötvös Józsefet kell értenünk, ha értenénk egyáltalán e nehéz helyzetben való személyeskedés okát. Meglepő viszont egy fiatal medikus higgadt hangja, aki később Korányi Frigyesként írta nevét az orvostörténetbe. Idézzük belőle. „Midőn a martiusi napok után az álladalom minden rendszereinek szükséges átalakítása megkezdett, az orvoskar is sietett megragadni az alkalmat, hogy a páratlanul elhanyagolt egészségügyi rendszert megvizsgálván, egy okos javaslat által megmutassa a ministeriumnak az utat, mellyen azt célszerűleg javítandja.” Javaslatát három pontba tömöríti. Az első, hogy a nép egészségügye tudományosan képzett orvosok kezébe kerüljön. Kettő: az egyetemet korszerű orvostudományra kell alkalmassá tenni. Három: az orvosok kellő fizetéssel hivatalos beosztásokba kerüljenek, azaz ne legyen kenyérgondjuk. A sebészeket elég sokan támadták, lévén a diplomájuk „csak mesterlevéli” szintű. Mivel szóba került a sebészeti tanfolyam eltörlése, Korányi azt javasolja, hogy adjanak lehetőséget nekik orvosi vizsgát tenni, s aki megfelel, az orvostudorként működhet ebben az orvosokkal aligha túltelített hazában, s így nem maradnak családok megélhetés nélkül. Nyújtsanak be a sebészek kérvényt, s az eredmény nem fog elmaradni.

A július 4-i ülésen határozat született arról, hogy az ötödéves medikusok szigorlataikat július végéig letehessék. Ugyanezen az ülésen mondott le a magyarul előadni nem tudó Sangaletti vegyész tanár, helyét a fiatal Nendtvich Károly kapta meg. Turnovszky Frigyes pedig a saját lakásán fogászati előadásokat tarthatott.

Az idők szavát talán Bugát érti a legjobban, már mellőzi mániákus nyelvészkedéseit, szót emel az emancipáció mellett. Hangsúlyozza, hogy a felekezetek közti áldatlan állapotot csakis egymás megismerésével lehet kiküszöbölni. Hivatkozik saját példájára: „én most annyira megbarátkoztam zsidó felebarátaimmal a gyakori találkozás által, hogy a zsidóhajigálót hajigálnám meg”.

Az 'Orvosi Tár' a honvédség felállításával egyre inkább gyakorlati tanácsokat ad. Megjelent Pólya József hét parancsa, amely 'Az életrend alkalmazott szabályai honvédeink számára'.

I. Parancs: „bőrödre ügyelj”. Ajánlja a pamut vagy kendervászon alsóruhát, mert az jobban véd a váltóláz ellen. Akkor még nem volt ismert, hogy a maláriát bizonyos fajta szúnyogok terjesztik, a vásznat viszont – ellentétben a gyolcsanyaggal – nem tudják átszúrni. Kitűnő orvosi megfigyelés.

II. Parancs: „Évésben-ivásban mértéket tarts!”

III. „Kósza szerelmet ne űzz!” Bizony, a nemibajok ugyancsak elterjedtek a honvédség körében.

IV. „Tested, elméd, egyaránt gyakorold!” (Vívások, birkózások, kötélmászás.)

V. „Kedélyed józanul igazgasd!”

VI. „Bízz és ne félj!” (Bízz, de soha el ne bízd magad!)

VII. „Betegséged korán gyógyítsd”, mert „a legvérengzőbb ütközetek is kevesebb halottat számítanak, mint hosszas háborúban rendes betegségek miatt a kórházak”.

Bugát az utolsó előtti számban cikket írt a sebek profilaktikumairól, provokatív jelleggel, hogy minél szakszerűbb válaszok érkezzenek rá, melyeket az ‘Orvosi Tár’ majd leközi. Sajnos, erre már nem került sor. Az 1848-as év decemberének utolsó számában a záró oldalon még olvasható az előfizetői felhívás, de Bugát és Flór Debrecenbe való távozása után az ‘Orvosi Tár’ nem jelent meg többé.